

Gemeente van onze Heer Jezus Messias

1. De gewoonte om in kerkdiensten specifieke aandacht te schenken aan het jaarthema mogen we vorig jaar dan geen vervolg hebben gegeven, dat willen we dit jaar wel doen. Zes themadiensten over het verbond mag u verwachten. Ze staan in verbinding met de zes leerhuisochtenden, waarin we naar een zestal verbondssluitingen kijken. Met Noach (Genesis 6 en 9), met Abraham (Genesis 15 en 17), met Mozes (Exodus 19-20, 24 en 34), met het volk in Sichem (Jozua 24), met David (niet in 2 Samuël 7, maar wel in Psalm 89) en opnieuw met het volk (in Jeremia 31, de enige plek in het Oude Testament waar van een *nieuw* verbond sprake. Een buitengewone intrigerende tekst is dat, zo wil ik u nu alvast zeggen. Een tekst ook die een grote doorwerking heeft gekregen in het Nieuwe Testament.

Ik heb het voor u uitgezocht, het woord 'verbond' komt 287 keer voor in de Bijbel. Je mag het dan ook beslist een kernwoord noemen. Ik koos voor *deze* teksten, omdat we hier met de klassieke teksten over het verbond te maken hebben. Maar ook op tal van andere plekken in het Oude Testament horen we van verbondssluitingen. In boeken over het verbond zijn het met name deze verhalen die dan uitgebreid besproken worden. We kennen ze als de verhalen over het Noachitisch verbond, het Abrahamitisch verbond, het Mozaïsch verbond, de verbondsvernieuwing in Sichem, het Davidisch verbond en het nieuwe verbond. Hier met deze verbondssluitingen gaat het over verbonden die God sluit met iemand of met het volk, maar we horen ook van verbonden die gesloten worden tussen mensen of tussen volkeren.

2. Vanmorgen de eerste themazondag. Die gaat - het zal u niet verbazen - over de eerste keer, de eerste keren dat het woord in de Bijbel voorkomt. Had ik u dat eerder gevraagd waar dat woord het eerst in de Bijbel voorkomt, dan zou het me niet verbaasd hebben, als u even had moeten nadenken en het verhaal van de regenboog had genoemd, de regenboog als teken van het verbond dat God de wereld niet weer aan de ondergang zal prijsgeven. Maar dat is niet het geval. Het woord valt al eerder. Op een opmerkelijke plek? Dat zal je wel denken. Het valt namelijk midden in het zondvloedverhaal.

Is die eerste keer ook programmatisch te noemen voor heel het spreken in de Bijbel over het verbond? Ik zou denken van wel. 'Verbond voor het leven', zo noemde we het *jaarthema*. Dat lijkt me heel passend voor de eerste keer, eerste keren dat het woord 'verbond' voorkomt, hier in Genesis. Maar dat niet alleen, het lijkt me ook programmatisch te zijn voor alle spreken over het verbond in de Bijbel. Het zijn verbonden voor het leven. In alle betekenissen van het woord. Ik sprak daar eerder over, in de startdienst een paar weken geleden en ga dat hier dus niet allemaal herhalen.

3. Lieve gemeente, voordat we naar de bijbelse teksten kijken, wil ik eerst toch nog een paar dingen vooraf zeggen. Ik hoop niet dat de mensen die afgelopen dinsdag in het leerhuis waren, dat erg vinden, maar ik moet een aantal dingen van afgelopen dinsdag ook hier naar voren brengen. Ik zal niet alles herhalen, maar een paar dingen zijn wel nodig om op één lijn te komen. Het zou niet goed zijn, als u uw voorsprong behoudt. Toch? Dan begin ik met te zeggen dat het gaat om het Hebreeuws begrip *berit*. Je schrijft: *berit*, maar je spreekt het uit als *beriet*. De klassieke weergave in het Nederlands is 'verbond' (in het Engels: *covenant*, in het Duits: *Bund* en in het Frans: *alliance*). Ik zeg met opzet 'de klassieke weergave', want wie in de NBV kijkt en de tekstplaatsen waar het woord *berit* voorkomt, daarmee vergelijkt, die zal zien dat het woord op heel verschillende manieren wordt weergegeven. Soms wordt het keurig netjes met 'verbond' weergegeven, maar je kunt ook het woord 'verbintenis' tegenkomen of 'overeenkomst', maar ook het woord 'belofte' en het woord 'verplichting'. Het gebeurt zelfs wel dat het woord in een hoofdstuk verschillend wordt weergegeven. Jammer vind ik dit alles. Ik snap heus dat je het woord misschien niet altijd kan weergeven met 'verbond', maar nu zit er teveel variatie in. En dat niet alleen, het leidt er ook niet toe dat een lezer zelf kan ontdekken dat het hier om een centraal begrip gaat.

4. Waar hebben we het dan over? Oftewel, wat is een *berit* nu precies? Als het gaat om het sluiten van een verbond, dan denken veel mensen toch aan zoiets als het aangaan van een relatie, van een partnerschap. Met wederzijdse rechten en plichten O.k., maar de nadruk lijkt toch vooral te liggen op 'relatie'. Iemand als Valeton, een oudtestamenticus uit de ethische richting, mag dan 100 jaar geleden al hebben laten zien dat dat het niet is, maar zo heeft men er wel nog lang tegenaan gekeken. Met een heel andere opvatting kwam Ernst Kutsch. Hij vertaalde het begrip met 'verplichting' om te vervolgen met te zeggen dat er verschillende verplichtingen waren. Je had de zelfverplichting: iemand verplichtte zichzelf tot iets. Je had de opgelegde verplichting: de ander werd tot iets verplicht. En je had de wederzijdse verplichting: zowel de ene partner was tot iets verplicht als de ander. Nou past het niet om lelijk te doen over deze gedachten over wat een *berit* is, want elementen van beide visies op *berit* zitten er wel in, maar tegenwoordig zitten we op een iets ander

spoor. Dat heeft ermee te maken dat er meer oog is voor de *Umwelt* van Israël. Er zijn talloze links ontdekt met vergelijkbare begrippen in de landen eromheen. En wat blijkt dan? Dat je bij *berit* meer moet denken aan een overeenkomst, nog beter: aan een verbintenis. Iemand gaat een overeenkomst aan, een verbintenis en Hij verbindt zich ook ergens aan. Hij verbindt zich niet alleen aan iemand, maar Hij verbindt zich ook aan iets, om iets te doen. U ziet, daar komt iets van de verplichting terug.

'Verbintenis', dat lijkt mij nog niet zo'n slechte weergave van *berit*. Zou ik u nu verder en dieper in het begrip *berit* moeten inleiden, zoals ik afgelopen dinsdag heb gedaan, dan zou u daarnaast nog zien dat het begrip een groot aantal keren voorkomt in parallelle met het woord 'trouw' (of als ik de Statenvertaling vanmorgen mag citeren: met het woord 'goedertierenheid', als u tenminste nog weet wat dat is). Als het niet zulke andere associaties opriep, zou ik bij *berit* wel van 'trouwverbond' willen spreken.

Nog een ding, voordat we naar de teksten van vanmorgen gaan, want je mag dan misschien denken - zeker ook na het lezen van Genesis 6 en 9 dat er steeds sprake is van God die een verbond sluit met - in ons geval Noach, maar het omgekeerde komt ook voor. Nooit geweten?! Nee, nooit geweten. Ik niet tenminste, totdat je de moeite neemt om alle plekken waar het woord 'verbond' voorkomt, na te lopen. Twee teksten kwam ik tegen, waarin sprake is van een mens die een verbond sluit met God: Hizkia (in 2 Kron. 29:10) en Sekanja (in Ezra 10:3)!

5. Twee verhalen, twee passages las ik u voor, waarin gesproken wordt over het verbond: een passage uit Genesis 6 en een passage uit Genesis 9. In beide passages is Noach de centrale figuur. En dan kan er wel gesproken worden over het Noachitisch verbond, die aanduiding geldt dan toch voor het verbond waarvan in Genesis 9 sprake is, en *niet* van Genesis 6. Die allereerste keer dat het woord valt, dat verbond heeft geen naam. Maar gaat het hier dan niet om hetzelfde verbond? Nee, moeten we zeggen. Als u daarover verbaasd bent, dan heeft dat, naar ik vermoed, nu juist precies te maken met onze gedachten dat een verbond toch met name een relatie is. Waar we oog voor dienen te hebben, is dat het hier wel om twee verschillende verbonden gaat. Nu klinkt dat zo raar, en ook onlogisch. Maar dat wordt anders, als je je realiseert dat bij *berit* toch met name gedacht moet worden aan een verbintenis die iemand aangaat. En nu ga je met iemand een verbintenis aan, zeker, maar de nadruk ligt hier toch met name op de inhoud van de verbintenis: waartoe verplicht iemand zich om dat woord toch maar even te gebruiken. Maar je kunt ook zeggen: waartoe verbindt hij zich? Hij mag dan met dezelfde figuur een verbond oprichten, het zijn wel twee (verschillende) verbintenissen die God aangaat. *Opricht* moet je zeggen, want dat is het woord dat hier gebruikt wordt. Zou je dan de terminologie van Kutsch gebruiken, dan moet je ten aanzien van Genesis 6:18 - de allereerste keer dat het woord verbond in de Bijbel voorkomt - zeggen dat het hier om een opgelegde verplichting gaat: 'Jij moet de ark ingaan, samen met je zonen, je vrouw en de vrouwen van je zonen. En van alle dieren moet je er twee in de ark brengen om ervoor te zorgen dat die samen met jou in leven blijven.' Een verbintenis voor het leven. Een verbond voor het leven, dat mag je wel zeggen. Kijk, gemeente, daar ligt wel de spits van dit verhaal. Nee, ik wil niet aan de rest voorbij, aan dat enorm pijnlijke gebeuren van de vloed. Aan die God die het niet meer kan aanzien dat het met die mens niet goed zit. Tot in zijn hart niet, maar het is ook een God die aan smalsporen niet voorbijgaat, die op dat smalspoor van een Noach verder gaat. Een God die ook laat zien dat Hij voor die ene oog en aandacht heeft. Die ene rechtvaardige. Wat met dit verhaal ook duidelijk wordt, hoezeer het er wel om gaat hoe je leeft of je zo'n *tsaddik* bent, zo'n rechtvaardige.

6. En bij die ene verbintenis laat de Here God het niet. Hij voegt er nog een aan toe. En natuurlijk, je begrijpt dat dat verbond alle nadruk heeft gekregen, als je ziet wat deze verbintenis inhoudt: 'Niet weer zal alle vlees door de wateren van de vloed worden uitgeroeid. Niet weer zal er een vloed zijn die de aarde verderft.' Want daar zit ook de gedachte in dat God zich niet opnieuw zal laten bepalen door de zonde van de mens. Dat zou allemaal weer kunnen gebeuren toch, zo'n zelfde situatie als aan het begin van hoofdstuk 6 wordt verteld, alle reden om weer met een vloed te komen. Nee, zegt God, dat gebeurt niet. Het zal nooit meer gebeuren. Hij zal zich nooit meer zo door de mens en zijn handelen laten bepalen. Hoort u het, gemeente, hoort u het. Het zijn dezelfde woorden die we hier horen, die we op de laatste themazondag ook zullen horen: *niet weer*.

Wat ik hier hoor? Mij doet dat nu al - de allereerste keer dat we het woord 'verbond' tegenkomen - denken aan dat nieuwe verbond. Dat zou maar één keer voorkomen? Kent u God zo? Nou ik niet. Daarvoor houdt Hij veel te veel van zijn mens. Daarvoor houdt Hij veel te veel van u en van mij. 'Niet weer.' Zo verbonden is Hij met uw en mijn leven!

In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

*Themazondag, 9 oktober 2011
Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen
ds. Nico Riemersma*